

ΣΤΑΜΑΤΙΝΗΣ Κ. ΚΟΚΚΙΝΑΚΗ

Καθηγήτριας Τ.Ε.Ι. Αθηνών

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

Απ' τους αρχαίους καιρούς, οι άνθρωποι συνήθιζαν να συνέρχονται σε ομάδες, πέρα απ' την οικογένεια· τους συγκέντρωνε μια ανάγκη επικοινωνίας για ενημέρωση, ψυχαγωγία, επιμόρφωση· τους συγκέντρωναν ακόμα: επαγγελματική συνεργασία, κοινές επιδιώξεις και — γενικότερα — κοινά συμφέροντα. Όμως, οι ανθρώπινες σχέσεις — και μάλιστα οι ομαδικές — άρχισαν να απασχολούν συστηματικότερα τους επιστήμονες, μετά την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης. Η εισαγωγή της μηχανής, στην παραγωγή αγαθών, δημιούργησε τα βιομηχανικά κέντρα· ήταν μια αλλαγή που διασάλευσε την κοινωνική ζωή της εποχής εκείνης (19ος αι.) και — ειδικότερα — αναμόχλευσε τη δομή της αγροτικής και της εργατικής οικογένειας. Γενικά, η βιομηχανοποίηση της παραγωγής, ξεκινώντας απ' τον αγγλο-σαξωνικό κόσμο, προκάλεσε ριζικές μεταβολές στον τρόπο ζωής των ανθρώπων.

Η λειτουργία των βιομηχανικών κέντρων απαιτούσε εργατικά χέρια. Η φανταχτερή εικόνα της μεγαλούπολης, οι δελεαστικές υποσχέσεις σαγήνευαν τους χωρικούς· άρχισαν να εγκαταλείπουν τη σκληρή αγροτική ζωή, αναζητώντας καλύτερη τύχη στην πόλη· εκεί όμως τους περίμενε η απογοήτευση. Οι συνθήκες ζωής των εργατών της βιομηχανίας — εκείνη την εποχή — κάθε άλλο παρά ανθρώπινες μπορεί να χαρακτηριστούν: στενότητα χώρου και ανθυγιεινή διαμονή — τόσο στην κατοικία όσο και στην εργασία — πολλές οι ώρες της δουλειάς, δίχως ξεκούραση και ψυχαγωγία, χαμηλό το μεροκάματο, χωρίς υγειονομική περίθαλψη, καμιά δυνατότητα για προσωπική ανάπτυξη, χαμηλό το μορφωτικό τους επίπεδο.

Τα παιδικά χέρια συμμετείχαν στην παραγωγή, από πολύ νωρίς· παιδιά φτωχών οικογενειών δούλευαν σε αγροκτήματα κι εργαστήρια. Με την ανάπτυξη της υφαντουργίας — στην Αγγλία — τα παιδιά άρχισαν να δουλεύουν και στις φάμπρικες· τα προτιμούσαν για το φτηνό μεροκάματο. Απάνθρωπες οι συνθήκες της δουλειάς τους. Κανένας νόμος δεν καθόριζε το ωράριο· άρχιζαν απ' τα ξημερώματα και συνέχιζαν να δουλεύουν (16-18 ώρες) μέχρι το βράδυ. Μερικά απ' αυτά ήταν πέντε ή και τεσσάρων χρόνων· όλη μέρα μάζευαν το μπαμπάκι, που σκόρπαγε στο πάτωμα. Παιδιά 6-7 χρόνων τα 'βαζαν στον αργαλειό, επειδή — με τα λεπτά δαχτυλάκια τους — μπορούσαν να περνούν την κλωστή πιο εύκολα απ' τους μεγάλους. Μόνο δύο φορές την ημέρα έκαναν διάλειμμα, για το πενιχρό φαΐ τους. Την ώρα της δουλειάς δεν μπορούσαν ν' απομακρυνθούν ούτε για να πιουν νερό ή φυσική τους ανάγκη, ούτε για να ξαποστάσουν λιγάκι· τους ανήλικους αυτούς παραβάτες τους τιμωρούσαν με μαστίγωμα. Δεν γνώριζαν καλό φαΐ κι ανάπαυση, ήλιο και καθαρό αέρα· άθλιες οι συνθήκες της ζωής τους, τα οδηγούσαν στην καχεξία και την αρρώστια, που — συχνά — τα 'φερνε στο θάνατο απ' τα εφηβικά τους χρόνια.

Η αγγλική λογοτεχνία του 19ου αιώνα άντλησε πολλά θέματα απ' τη ζωή στην εργατική γειτονιά και το εργοστάσιο. Ποιητές και πεζογράφοι — με συγκλονιστικές περιγραφές — παρουσιάζουν τραγικές εικόνες εκείνης της ζωής· ήταν μια διακήρυξη γι' αυτά τα κοινωνικά προβλήματα — μια επίκληση για τη λύση τους· ήταν μια προσπάθεια, που συγκίνησε την κοινή γνώμη και προκάλεσε ζωνή κίνηση για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.

Χαρακτηριστικοί είναι οι ακόλουθοι στίχοι:

Του πουκαμίσου το τραγούδι
(The song of the shirt)

Thomas Hood (1799-1845)

Με κουρασμένα δάχτυλα - ταλαίπωρα,
με κόκκινα - βαριά, τα βλέφαρα,
με ρούχα κουρελιάρικα
- που δεν ταιριάζουν σε γυναίκα -
δούλευε, σκυμμένη στη βελόνα - την κλωστή.
Και βελονιά στη βελονιά,
στην πείνα, τη βρωμιά, τη φτώχεια -τη σκληρή,
τραγούδαγε σε τόνο θλιβερό.

Δουλιά-δουλιά!

και τα κοκόρια λάλησαν.

Δουλιά! κι από τις τρύπες της σκεπής,

ακόμα φαίνονται τ' αστέρια.

Αχ! σαν είναι τούτο Χριστιανής δουλιά,

καλλιὰ σ' αλλόπιστου τη δούλεψη -

- σε βάρβαρου σκλαβιά,

που δε σου μένει

μήτε να πασκίζεις καν

για λυτρωμό ψυχής.

Δουλιά!

και μέχρι που θολώνει το μυαλό, δουλιά·

και μέχρι να θαμπώνουνε τα μάτια, ράψιμο:

νωμίτες, πλάτη και μανίκια·

τρύπωμα και στρίφωμα και πισοβελονιά·

και μέχρι που να φτάσω στα κουμπιά,

αποκοιμιέμαι, ράβοντάς-τα στ' όνειρό-μου.

Αχ! άντρες με τις χαϊδεμένες αδερφάδες

- τις μανάδες, τις γυναίκες -

δεν παλιώνετε τ' ασπρόρουχα,

ανθρώπινες ζωές βωλοκοπάτε.

Και βελονιά στη βελονιά,

στη φτώχεια, τη βρωμιά, την πείνα,

ράβω με διπλή κλωστή:

τη μια για το πουκάμισο, την άλλη

για το σάβανο της φρίκης.

Αλλά, τι να μιλώ για θάνατο;

Αυτό το γυμνοκόκκαλο φρικιό,

δεν έχω να το φοβηθώ.

Καθώς, η πείνα με κατάντησε,

του μοιάζω - τόσο, στη θωριά.

Αχ, Θεέ μου!

Το ψωμί, γιατί 'ναι τόσον ακριβό,

και τόσο δα φτηνό

τ' ανθρώπινο το γαίμα - το κορμί;

Δουλιά-δουλιά! κι ο μόχτος-μου

δε λέει να κοπάσει μια στιγμή.

Μα ποιο το μεροκάματο - το βιος μου, ποιο;

Την πείνα-μου,
καταλαγιάζω μ' ένα ξεροκόμματο·
παλιό τραπέζι και κουτσή καρέκλα
κι αχυρένιο στρώμα·
για σκεπάσματα,
κουρέλια - σαν τα ρούχα που φορώ·

το πάτωμα, γυμνό - χωρίς παλιό στρωσίδι καν·
γυμνοί και οι τοίχοι - δίχως ζωγραφιές·
μοναδικό στολίδι-τους ο γήσκιος-μου,
και τούτο, κάποτες-αν λάχει και βρεθεί.

Δουλιά! από τον όρθρο μέχρι το σπερνό,
καθώς δουλεύουν και στο κάτεργο,
για κρίματα-βαριά.

Νωμίτης, διπλοβελονιά·
πλακοραφή, μανίκι·
τρύπωμα και στρίφωμα,
και μέχρι που λαβώνετ' η καρδιά, δουλιά-
-δουλιά, που να θολώνει το μυαλό,
τα χέρια ν' αποκάνουν.

Δουλιά! χειμώνα καλοκαίρι -
- μ' όλους τους καιρούς:
την παγωνιά, τη ζέστη, τη δροσιά.
Την άνοιξη, στο γείσο της σκεπής,
γροικώ τα χελιδόνια, που φωλιάζουν·
φτερουγίζουν στη λιακάδα - μου ξυπνάν αποθυμίες...

Αχ! να βρισκόμουν σε γρασίδι ζωντανό,
στη σκέπη του καθάριου τ' ουρανού·
να φύσαγεν αγέρας,
μυρωμένος στον ανθό μυρτιάς·
ηράνθεμο - βουνήσιο χαμολούλουδο -
να πρόβαλλε την εμορφάδα-του.

Ας ήταν να 'νοιωθα - μονάχα μια στιγμή,
καθώς
πριχού γνωρίσω της ανάγκης τον κατατρεγμό,
πριχού βρεθώ στο μεροδούλι, που δρομεί
για λίγο μεροφαί - φτωχικό.

Πώς θα 'θελα -λιγάκι μονάχα, να ξαποστάσω·
 όχι να 'βρω τον καιρό
 γι' αγάπη κι έρωτα με ελπίδες ποθεινές,
 μα για να κλάψω,
 ν' αλαφρώσω της ψυχής - μου τον καημό·
 ωστόσο πρέπει να κρατώ το δάκρυ - το πικρό,
 μη στάξει και στομώσει τη βελόνα,
 μη γαριάσει την κλωστή.

Με κουρασμένα δάχτυλα - ταλαίπωρα,
 με κόκκινα τα βλέφαρα - βαριά,
 με φόρεμα - κουρέλι,
 που δεν πρέπει σε γυναίκιο ντύσιμο,
 σκυμμένη στη βελόνα - την κλωστή,
 δε σήκωνε κεφάλι,
 δούλευε μονότονα - γοργά.
 Και βελονιά στη βελονιά,
 στη φτώχεια, τη βρωμιά, την πείνα,
 τραγουδούσε
 της δουλιάς-της τον αστέρευτο καημό.
 Ας ήταν ν' άκουγε κι ο προύχοντας,
 της ράφτρας
 το πικρότονο τραγούδι - τ' ακριβό.

(Απόδοση στα Ελληνικά Κωστή Κοκκινάκη)

Οι δημογραφικές μεταβολές στην Ευρώπη ήταν σημαντικές. Ο πληθυσμός της, μέσα σε 50 χρόνια (1800-1850), αυξήθηκε από 180 εκατομμύρια σε 270. Αποτελούσε πια το 1/5 του πληθυσμού όλης της γης. Η γεννητικότητα αλλά και η θνησιμότητα άρχισαν να μειώνονται· αυξήθηκε ο μέσος όρος ζωής, κυρίως στις εύπορες τάξεις. Η πρόοδος της Ιατρικής — με τα εμβόλια — περιόρισε τις επιδημίες, που εξακολουθούσαν να μαστίζουν τον κόσμο με ορισμένες αρρώστιες (ευλογιά, χολέρα).

Ένα ρεύμα αστυφιλίας — προς ορισμένες πόλεις — δημιούργησε τα μεγάλα αστικά κέντρα. Ο πληθυσμός στο Λονδίνο γρήγορα ξεπέρασε τα δύο εκατομμύρια και στο Παρίσι το ένα εκατομμύριο. Μέσα σε 50 χρόνια, στις βιομηχανικές περιοχές της Ευρώπης υπερδιπλασιάστηκαν οι πόλεις με πληθυσμό πάνω από 100.000 (οι πόλεις αυτές, από 22 αυξήθηκαν σε 47). Η αλματώδης αυτή αύξηση του

Των εξόριστων μάνα
 προσμένει να δει τα παιδιά - της,
 που φτάνουν ολούθε της Γης.
 Στης ελπίδας το δρόμο
 φωτίζει μια νέα πατρίδα.
 Του γέρικου κόσμου φωνάζει:
 «Τη δόξα - σου κράτα - τη φήμη, τα πλούτη-
 το βιος, που σ' αφήκαν' καιροί περασμένοι,
 και δώσ' μου τους δίχως καλύβα,
 τους βωλοδαρμένους
 από καταιγίδες του κατατρεγμού·
 τους φτωχούς, που ξεχύνεις στις ακρογιαλιές - σου,
 αυτούς, τους αποδιωγμένους - πικρά
 που γυρεύουν να βρουν λυτρωμό.
 « Στου δαυλού - μου τη φλόγα
 λαμπάζει το διάβα καινούργιας ζωής».

(Απόδοση στα Ελληνικά Κωστή Κοκκινάκη)

Η ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΣΤΟ ΡΥΘΜΟ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ

Οι καινούργιες εφευρέσεις και η αξιοποίησή τους στην παραγωγή προκάλεσαν αλλαγές στις «στάσεις» και τα «πιστεύω» των ανθρώπων· όμως παρέμειναν αναλλοίωτες οι βασικές, οι θεμελιακές αξίες της ζωής. Εκείνο που άλλαξε είναι ο τρόπος που διατηρούνται οι αξίες στο πέρασμα του χρόνου, η μέθοδος με την οποία συντηρείται ό,τι είναι καλό και άξιο να διαφυλαχθεί. Μερικές μεταβολές, που επήλθαν στη ζωή των ανθρώπων, τους προκάλεσαν σύγχυση και απογοήτευση. Ενδεικτικά αναφέρονται οι ακόλουθες σημαντικές αλλαγές στην κοινωνική ζωή, που άσκησαν — και εξακολουθούν να ασκούν, μεγάλη πίεση στα άτομα, για την προσαρμογή τους σε μια νέα κατάσταση:

α) Η αύξηση της ταχύτητας των μεταφορών και η αλματώδης ανάπτυξη των μέσων επικοινωνίας φέρνουν — σύντομα — σε επαφή ανθρώπους με διαφορετικές κουλτούρες, με διαφορετικά «πιστεύω» και τρόπο ζωής.

β) Η μετακίνηση του εργατικού δυναμικού απ' τις αγροτικές περιοχές στα αστικά κέντρα — και από χώρα σε χώρα — δημιουργεί ανάγκη προσαρμογής σε διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, η οποία — πολλές φορές — έχει δυσάρεστες συνέπειες για το άτομο.

γ) Η μεγαλύτερη κοινωνική κινητικότητα (από τάξη σε τάξη) προκαλεί πίεση στο άτομο, να προσαρμοστεί σε διαφορετικούς κανόνες συμπεριφοράς, που επικρατούν στην καινούργια τάξη του. Με τον όρο «κοινωνική κινητικότητα» εννοούμε τη δυνατότητα που έχουν τα άτομα, να αλλάζουν κοινωνική τάξη: με τη μόρφωση, το επάγγελμα, το γάμο κτλ.

δ) Το παγκόσμιο ρεύμα για εκπαίδευση πολλές φορές απομακρύνει τους νέους απ' την οικογενειακή κατοικία, για να μείνουν μόνοι τους στον τόπο εκπαίδευσης.

ε) Η μείωση των μελών της οικογένειας και η αλλαγή του ρόλου της, δημιουργούν ανασφάλεια και σύγχυση στα άτομα, επίσης συγκρούσεις μεταξύ των μελών της.

στ) Η κατανομή των έργων — στη βιομηχανική παραγωγή — στερεί απ' τον εργαζόμενο την ικανοποίηση να δημιουργήσει ένα ολοκληρωμένο προϊόν· του προσφέρει όμως τη δυνατότητα να απολαύσει μεγαλύτερη ποικιλία αγαθών (χαμηλό το κόστος παραγωγής τους) και περισσότερο ελεύθερο χρόνο.

Οι μεταβολές στο κοινωνικό περιβάλλον, που συντελούνται γοργά, επιβάλλουν στο άτομο να προσαρμοστεί γρήγορα σε νέες συνθήκες, που δεν είναι πάντα εύκολο. Η δυσκολία προσαρμογής ενός ατόμου μπορεί να του δημιουργήσει το συναίσθημα ότι κανείς δεν το «υπολογίζει»· ο άνθρωπος αυτός πιστεύει πως, ο,τιδήποτε κι αν κάνει, δεν «υπολογίζεται». Αυτή τη συναισθηματική του κατάσταση μπορεί να την εκδηλώσει με αντιδράσεις, όπως: απάθεια, απομόνωση, επιθετικότητα· έτσι — το υπό προσαρμογή άτομο — προσπαθεί να προκαλέσει την προσοχή των άλλων· η οικογενειακή ζωή δεν του παρέχει πλέον συναισθηματική ασφάλεια. Ο άνθρωπος αυτός μπορεί να καταλήξει σε απάθεια και ανευθυνότητα, για ό,τι συμβαίνει γύρω του — στη δουλειά του, την κοινότητα, την κοινωνία γενικά. Πολλές φορές, μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς είναι αποτέλεσμα συναισθηματικής ανασφάλειας του ατόμου, όπως: η εγκληματικότητα — μια επιθετικότητα στρεφόμενη προς τους άλλους — ο εταιρισμός και η τοξικομανία, που εκδηλώνουν επιθετικότητα στρεφόμενη προς το ίδιο το άτομο — τάση αυτοκαταστροφής.

Οι άνθρωποι, από ανάγκη ν' αντιμετωπίσουν τις νέες καταστάσεις που προκαλεί η γοργή αλλαγή στο κοινωνικό περιβάλλον, άρχισαν να συσπειρώνονται και να δημιουργούν: ενώσεις, σωματεία,

συνδέσμους, ταμεία αλληλοβοήθειας, επαγγελματικές οργανώσεις... Όλα αυτά είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας του ατόμου να δημιουργήσει ανθρώπινες ομάδες, όπου: να «ανήκει», να «υπολογίζεται» η ύπαρξή του, να είναι «κάτι», να βρίσκει προστασία. Οι άνθρωποι, χωρίς να το αντιλαμβάνονται — αμυνόμενοι — συνασπίζονται και δημιουργούν τους κοινωνικούς μηχανισμούς, στους οποίους μπορούν να στηριχτούν για να επιζήσουν. Οι συναισθηματικά υγιείς συγκροτούν τις δικές τους ομάδες· ποιος — όμως — θα φροντίσει για τα «ασθενή» μέλη της κοινωνίας;

ΜΕΡΙΜΝΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΦΤΩΧΟΥΣ

Η μέριμνα για τους φτωχούς, αρχικά, αποτελούσε έργο της Εκκλησίας· τον Μεσαίωνα άρχισαν να φροντίζουν γι' αυτούς και οι συντεχνίες. Με την πτώση της φεουδαρχίας — ως αποτέλεσμα της οποίας ατόνισε και η δραστηριότητα των μοναστηριών — μια μεγάλη περίοδο υπήρχε ελάχιστη φροντίδα για την ανθρώπινη δυστυχία. Στα τέλη του 16ου αιώνα υπήρχε τόση φτώχεια και αλητεία, που χρειάστηκε να ληφθούν μέτρα, για ν' αντικαταστήσουν το παλιό σύστημα μέριμνας.

Στην Αγγλία, ήδη από το 1536 άρχισε ν' αντιμετωπίζεται νομοθετικά το θέμα των φτωχών (π.χ. επόπτες των φτωχών κατά ενορία, τοπικοί φόροι). Σημαντικό βήμα αποτελούν οι ελισαβετιανοί νόμοι: Poor Laws (νόμοι για τους φτωχούς), που ψηφίστηκαν το 1598 και το 1601 (περίοδος της βασιλείας της Ελισάβετ Α': 1558-1603). Κατά καιρούς, ακολούθησαν διάφορες συμπληρώσεις-τροποποιήσεις· η κυριότερη απ' αυτές, έγινε το 1834. Η νομοθεσία αυτή διατηρήθηκε σε ισχύ 350 χρόνια (μέχρι το 1948)· είναι ο μοναδικός νόμος με τόσο μακρόχρονη ισχύ. Όλο αυτό το διάστημα, η αγγλική κοινωνία δεν είχε δεχτεί επαναστατικά ρήγματα και, σ' αυτό, αποδίδεται η μακρόχρονη ισχύς του νόμου· πιστεύεται όμως, ότι: και η νομοθεσία αυτή, βοήθησε την Αγγλία ν' αποφύγει κοινωνικές αναταραχές και εξεγέρσεις (σαν κι αυτές της Γαλλίας, απ' τα τέλη του 18ου αιώνα).

Η ευκαμψία αυτών των νόμων έκανε δυνατή την ισχύ τους σε διαφορετικές περιόδους· με τη σταθερή βάση της εφαρμογής τους στην τοπική οργάνωση της ζωής, μπόρεσαν να διατηρούνται, ανεξάρτητα απ' την πολιτική και τον έλεγχο των διαφόρων κυβερνή-

σεων. Η νομοθεσία αυτή (Poor Laws) επέβαλε στις τοπικές αρχές — απ' τους φόρους που είχαν δικαίωμα να εισπράττουν στην περιοχή τους — να μεριμνούν για όσους είχαν οικονομική ανάγκη: τους αρρώστους, τους άστεγους, τους γέρους, τους ανάπηρους... Έτσι θεμελιώθηκε η αρχή, ότι: η φροντίδα για τους φτωχούς, είναι αναγκαίο μέρος της κοινωνικής οργάνωσης του κράτους.

Η ισχύς των Poor Laws έληξε — ύστερα από 350 χρόνια — με τη νομοθετική πράξη για την «εθνική βοήθεια» του 1948 (National Assistance Act). Πρώτη φορά στην Αγγλία, νόμος προβλέπει — γι' αυτούς που έχουν ανάγκη — οικονομική βοήθεια από χρήματα της κεντρικής κυβέρνησης. Για ορισμένες περιπτώσεις, μέχρι το 1948 εξακολουθούσε να χορηγείται βοήθεια, απ' τους φόρους που είχε δικαίωμα να εισπράττει η τοπική αρχή, σύμφωνα με τις διατάξεις των Poor Laws.

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

Πέρασε πολύς καιρός — απ' την ελισαβετιανή εποχή — για να γίνει παραδεκτό ότι: η κοινωνική αρωγή είναι δικαίωμα του πολίτη και υποχρέωση του κράτους. Τα επόμενα 200 χρόνια, η μεγαλύτερη συμβολή στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών ήταν της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Παράλληλα με την εφαρμογή των «νόμων για τους φτωχούς», πολλοί άνθρωποι — με αναπτυγμένη κοινωνική συνείδηση — προσπάθησαν να βελτιώσουν τους όρους διαβίωσης και εργασίας των αδικημένων ανθρώπων του μόχθου. Η κίνηση των φιλανθρώπων έχει προσφέρει πολλά στην κοινωνική πρόνοια. Αυτοί οι πρωτοπόροι «κοινωνικοί εργάτες» κατόρθωσαν να προκαλέσουν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης για την ανθρώπινη δυστυχία. Άρχισαν να δημιουργούνται κοινωνικές οργανώσεις, όπου — οι ταλαιπωρημένοι της ζωής — μπορούσαν να βρουν κάποια ανακούφιση, να αντλήσουν δύναμη για αυτοβοήθεια και αλληλοβοήθεια.

Το 18ο αιώνα, στη Βρετανία, η κοινωνική μέριμνα χαρακτηρίζεται κυρίως απ' τα έργα των φιλανθρώπων· απ' το 1720 ως το 1750, ίδρυσαν: 11 νοσοκομεία στο Λονδίνο, 37 σε επαρχίες και 9 στη Σκωτία. Η κρατική μέριμνα αναπτύσσει προληπτική ιατρική κυρίως στο Στρατό και το Ναυτικό, και ελάχιστα για τον εργατικό κόσμο.

Τα σχολεία που ίδρυσε η φιλανθρωπική κίνηση, προσέφεραν

εξαιρετικό έργο — κυρίως η Εταιρεία για την ανάπτυξη της χριστιανικής γνώσης (Society of Promoting Christian Knowledge). Επίσης, τα κυριακάτικα σχολεία — που ιδρύθηκαν το 1780 — άρχισαν να καταπολεμούν την αγραμματοσύνη· δίδασκαν γραφή κι ανάγνωση, αριθμητική και Θρησκευτικά. Το εθνικό σύστημα παιδείας στην Αγγλία, καθιερώθηκε νομοθετικά το 1834, και άρχισαν να λειτουργούν πολλά δημόσια σχολεία. Το 19ο αιώνα γενικεύθηκε η στοιχειώδης εκπαίδευση, στην αναπτυσσόμενη Ευρώπη (αρχικά την είχε καθιερώσει ο Φρειδερίκος Β΄ στην Πρωσία).

Όλα αυτά ήταν καινοτομίες, προοδευτικές για τον καιρό τους· όμως στάθηκαν ανήμπορα — όπως και οι Poor Laws — να συγκρατήσουν το ρεύμα της δυστυχίας, που ξεχύθηκε απ' τη βιομηχανική επανάσταση. Σ' αυτή ακριβώς την αδυναμία, οφείλεται η συστηματική ανάπτυξη της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών. Στην Αγγλία, κατά το 19ο αιώνα, τρεις — κυρίως — παράγοντες επέδρασαν στην κοινωνική φιλοσοφία και τη μέριμνα για τους φτωχούς:

α) Οι μεταρρυθμιστικές κινήσεις, όπως είναι οι συνδικαλιστές, οι χαρτιστές (chartists), οι φαβιανοί (Fabian Society), η κίνηση του (βιομηχάνου) Robert Owen, η κίνηση για τις οικιστικές συνθήκες (με την Octavia Hill),

β) Η Εταιρεία για την Οργάνωση της Φιλανθρωπίας (Charity Organization Society - COS),

γ) Η κοινωνική έρευνα.

Η Κοινωνική Έρευνα επέδρασε σημαντικά στην κοινωνική φιλοσοφία και την άσκηση πρόνοιας στην Αγγλία. Σημαντική είναι η ερευνητική εργασία του Charles και της Mary Booth. Το 1886 κατάρτισαν ένα επιτελείο, για τη διεξαγωγή μιας έρευνας με ερωτηματολόγιο (social survey). Σκοπός της έρευνας αυτής ήταν: να μελετήσει τα χαρακτηριστικά ανθρώπων κατά επαγγέλματα, ως προς τις συνθήκες εργασίας και διαβίωσης (ωράριο, αμοιβή, ανεργία κτλ.)· δεν περιορίστηκε σε φτωχούς· κάλυψε ένα μεγάλο μέρος του εργαζόμενου πληθυσμού του Λονδίνου.

Οι ερευνητές εργάστηκαν με σύστημα και ακρίβεια. Ο Booth συμμετείχε προσωπικά στη συγκέντρωση πληροφοριών, για τη ζωή των ανθρώπων στις εργατικές συνοικίες· για να αντλήσει τις σχετικές πληροφορίες, στηρίχτηκε: σε παρατηρήσεις, συνεντεύξεις, στατιστικές, ντοκουμέντα... Μ' αυτά κατόρθωσε να συσχετίσει τους όρους του επιπέδου ζωής με την πενία και την εγκληματικότητα.

Το έργο του παρουσίασε σε 17 τόμους, την 5ετία 1892-1897. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, έδειξαν ότι: το 1/3 του πληθυσμού του Λονδίνου ζούσε στα όρια της πενίας· συνήθως, αίτια της ανθρωπίνης δυστυχίας αποτελούσαν: τα χαμηλά ημερομίσθια, οι ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας, κατοικίας και — γενικότερα — οι συνθήκες διαβίωσης στη γειτονιά. Τα ευρήματα της έρευνας “Booth” κλόνισαν την αντίληψη, ότι: το άτομο είναι υπαίτιο για την πενία του.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

Η ευρύτερη κίνηση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας οδήγησε στη δημιουργία κοινωνικών οργανώσεων, που συνέβαλαν θεμελιακά στη συστηματική ανάπτυξη της Κοινωνικής Εργασίας.

Η κοινωνική οργάνωση Charity Organization Society (COS) — Εταιρεία για την Οργάνωση της Φιλανθρωπίας — ξεκίνησε στο Λονδίνο, το 1869. Για την άσκηση του έργου της, δεχόταν ότι: το άτομο είναι υπεύθυνο για την πενία του, η βοήθεια που του δίνουν μειώνει τον αυτοσεβασμό του και το οδηγεί σε παρασιτική ζωή, εξαρτημένη απ’ την ελεημοσύνη (θεωρία του Thomas Chalmers, 1780-1847). Η Εταιρεία πίστευε ότι: δεν έπρεπε να βοηθούν παρά μόνο τα άτομα που είχαν πραγματική ανάγκη — αυτά που είχαν εξαντλήσει κάθε δυνατότητα να αυτοσυντηρηθούν. Η Beatrice Webb, απ’ τους πρωτοπόρους στην κίνηση COS, προσπαθούσε να κάνει το πρόγραμμα βοήθειας των φτωχών περισσότερο προληπτικό (και προνοιακό) παρά θεραπευτικό· στόχευε στην αλλαγή των συνθηκών που οδηγούν στη φτώχεια. Σκοπός της Εταιρείας ήταν να προσφέρει υλική βοήθεια — σε άτομα που είχαν ανάγκη — αλλά και να τα βοηθήσει με συμβουλές, για ν’ αλλάξουν τρόπο ζωής.

Η COS είχε δημιουργήσει ένα τμήμα, το οποίο ερευνούσε και συγκέντρωνε πληροφορίες για την κατάσταση εκείνων που ζητούσαν βοήθεια· μ’ αυτό τον τρόπο απέφευγαν και τους «επαγγελματίες επαίτες». Για την οργάνωση του τμήματος ερευνών-εξακριβώσεων, χώρισαν την πόλη του Λονδίνου σε μικρά τμήματα· για το καθένα απ’ αυτά, ήταν υπεύθυνη μια επιτροπή εθελοντών, που αναλάμβανε περιπτώσεις της περιοχής της. Σε μεγάλες περιοχές απασχολούσαν και άτομα με αμοιβή, για το έργο της Εταιρείας. Τα μέλη της COS

αντιδρούσαν στην κρατική μέριμνα για τη βελτίωση της ζωής των φτωχών, επειδή θεωρούσαν ότι αυτό ήταν έργο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας. Η Εταιρεία ανέπτυξε όλο και περισσότερη δραστηριότητα στο Λονδίνο· το παράδειγμά της ακολούθησαν και άλλοι, σε διάφορες πόλεις της Αγγλίας.

Το 1877, η κίνηση της COS πέρασε στο Buffalo των ΗΠΑ. Τη μετέφερε ο κληρικός Stephen Humphreys Gurteen, που ενθουσιάστηκε με τη δραστηριότητά της στην Αγγλία· ιδιαίτερη εντύπωση του προκάλεσαν οι αρχές και η μέθοδος που ακολουθούσε στο έργο της. Η κίνηση αυτή επεκτάθηκε και σ' άλλες πόλεις των ΗΠΑ· είναι η σημερινή Community Service Society.

Η COS πίστευε ότι: η βοήθεια πρέπει να δίνεται με προγραμματισμό και κατά μεθοδικό τρόπο. Το έργο της στηριζόταν σε ορισμένες αρχές, που συναντούμε και σήμερα στην Κοινωνική Εργασία: με άτομα και με την κοινότητα· τέτοιες αρχές είναι:

α) Η κοινωνική έρευνα, πρώτο στάδιο στις ενέργειες για τη βοήθεια του «πελάτη» (του βοηθούμενου).

β) Ο περιορισμός της παροχής βοήθειας, σε κάθε άτομο, από μία μόνο οργάνωση.

γ) Ο συντονισμός των ενεργειών, για την παροχή βοήθειας από διαφορετικές πηγές.

δ) Η εξατομίκευση της βοήθειας, ανάλογα με τις ανάγκες σε κάθε περίπτωση.

ε) Η κινητοποίηση του «πελάτη» για αυτενέργεια, με σκοπό τη βελτίωση του τρόπου ζωής του (συμβουλευτική).

Ακολουθούν ακόμη μερικά παραδείγματα εθελοντών-κοινωνικών εργατών, που ξεκίνησαν διάφορες κινήσεις, οι οποίες — αργότερα — διαδόθηκαν σε διεθνή κλίμακα. Στις κινήσεις αυτές, η προσφορά βοήθειας — για ανάπτυξη των ατόμων — γινόταν μέσα από μικρές ομάδες.

Η Χ.Α.Ν. ξεκίνησε από την Αγγλία. Το 1844, στο Λονδίνο, ένας νεαρός εμποροϋπάλληλος, ο George Williams — ο μετέπειτα Sir — δημιούργησε μια ομάδα νέων· ήταν κι αυτοί εμποροϋπάλληλοι. Αναζητούσαν έναν τρόπο να απασχολούνται τον ελεύθερο χρόνο τους, διάφορο από κείνον που τους προσέφερε η ζωή της εποχής τους. Άρχισαν να συγκεντρώνονται στο φτωχικό δωμάτιο του ιδρυτή της ομάδας: να διαβάζουν την Αγία Γραφή και να ψέλνουν. Με τον

καιρό, αυτός ο μικρός πυρήνας μεγάλωνε. Η δίψα των νέων για λίγη ανθρώπινη ζεστασιά (: συμπαράσταση, ενδιαφέρον, στοργή και αγάπη), βοήθησε στη δημιουργία της Χριστιανικής Αδελφότητας Νέων-XAN (Young Men's Christian Association-YMCA). Η οργάνωση αυτή βρήκε παγκόσμια απήχηση· επεκτάθηκε σε πολλές χώρες. Στην Ελλάδα ξεκίνησε απ' το 1918· το 1923 πήρε την υπόσταση ελληνικού σωματείου. Σκοπός της XAN είναι: η προφύλαξη των νέων απ' τους κινδύνους που τους απειλούν — κυρίως στις μεγαλουπόλεις — και η καθοδήγησή τους για μια δημιουργική, χριστιανική ζωή.

Η Χ.Ε.Ν. — Χριστιανική Ένωση Νεανίδων — δημιουργήθηκε κατά το πρότυπο της XAN. Το 1885, η Emma Roberts δημιούργησε μια κίνηση μεταξύ κοριτσιών, βοηθώντας τα ν' αναπτύξουν τις προσωπικές τους ικανότητες, για ν' αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις της ζωής. Αργότερα, η κίνηση αυτή προχώρησε και σε γυναίκες. Απ' την Αγγλία, η XEN (Young Women's Christian Association -YWCA) άπλωσε τη δραστηριότητά της σε πολλά μέρη του κόσμου· στην Ελλάδα, ξεκίνησε το 1923. Στα προγράμματά της τα νεαρά κορίτσια — και γενικότερα, ο κόσμος των γυναικών — βρήκαν προστασία, σιγουριά, μόρφωση, ψυχαγωγία και υποστήριξη για την ισότητα των δύο φύλων (: στην παιδεία, την εργασία, τα πολιτικά δικαιώματα).

Boys' Brigade (Ταξιαρχία Αγοριών): μια οργάνωση που ξεκίνησε το 1884, στην Αγγλία. Ο Sir Williams Smith — ένας δραστήριος και ενθουσιώδης δάσκαλος κατηχητικού σχολείου — άρχισε να συγκεντρώνει τα αγόρια της περιοχής, για να μελετούν ομαδικά τη Βίβλο· παρατήρησε όμως, ότι: μόνο με τα προγράμματα του κατηχητικού, τα αγόρια δεν μπορούσαν να ικανοποιήσουν την νεανική τους ζωτικότητα. Αποφάσισε, λοιπόν, να εμπλουτίσει το πρόγραμμα των συγκεντρώσεων, με ψυχαγωγικά μέσα και σωματική άσκηση. Η έμπνευσή του αυτή, βρήκε μεγάλη απήχηση στα αγόρια της Βρετανίας. Έτσι δημιουργήθηκε η οργάνωση Boys' Brigade. Τα αγόρια, παρακολουθώντας τη διδασκαλία του κατηχητικού παράλληλα με διάφορα άλλα προγράμματα, είχαν την ευκαιρία: ν' αναπτύσσουν πρωτοβουλία, να καλλιεργούν τις δεξιότητές τους, να συνάπτουν σχέσεις με συνομήλικους και — γενικότερα — να μάθουν να συμπεριφέρονται.

Ο Προσκοπισμός (Boy Scouts) ξεκίνησε το 1902 στην Αγγλία, για να εξελιχθεί σύντομα σε παγκόσμια οργάνωση. Στην Ελλάδα, η προσκοπική κίνηση άρχισε το 1910.

Ο λόρδος Baden Powell, στον πόλεμο εναντίον των Μπόερς (στη Ν. Αφρική), παρατήρησε ότι: τα παιδιά είναι ικανά να προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες, αρκεί να επικαλεσθείς τη φιλοτιμία τους, να τους δώσεις την ευκαιρία ν' αναπτύξουν πρωτοβουλία και να τους δείξεις εμπιστοσύνη. Όταν επέστρεψε στην Αγγλία, επιχείρησε ν' αξιοποιήσει την εμπειρία του αυτή, σε ειρηνικά πλαίσια, για τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών της Βρετανίας. Η προσπάθειά του πέτυχε. Το 1908, στο βιβλίο του «Προσκοπισμός για Αγόρια», παρουσίασε έναν καινούργιο τρόπο ζωής — ασυνήθιστο μέχρι τότε, τη ζωή στο ύπαιθρο, με χρήσιμες πρακτικές οδηγίες. Η καινοτομία αυτή έγινε δεκτή με ενθουσιασμό· χωρίς να το αντιληφθεί, βρέθηκε αρχηγός μιας ολόκληρης στρατιάς νέων, των προσκόπων.

Σκοπός του Προσκοπισμού είναι: να διαπλάσει το χαρακτήρα των αγοριών, καλλιεργώντας τους την ατομική πρωτοβουλία — την αυτενέργεια, την αυτοπεποίθηση, την αγάπη για τη ζωή στο ύπαιθρο, τη φιλοπατρία και την αξία της προσωπικής τιμής. Τα μέσα που χρησιμοποιεί, για τη διάπλαση του χαρακτήρα των νέων, είναι: το καλό παράδειγμα, η καθημερινή καλή πράξη, το ομαδικό παιχνίδι, η άμεση επαφή με τη φύση και ειδικές γνώσεις, χρήσιμες για την αυτοβοήθεια και την αλληλοβοήθεια· χρησιμοποιεί, ακόμη, διάφορα συνθήματα όπως: το «έσο έτοιμος», το «υπηρετεί» — που αποτελούν την πυξίδα των νεαρών προσκόπων, για την πορεία τους στη ζωή.

Ο Οδηγισμός (Girl Guides) ακολούθησε τα χνάρια του Προσκοπισμού. Η αδερφή του λόρδου Baden Powell — Αγνή — συνέλαβε την ιδέα να δημιουργήσει μια οργάνωση για κορίτσια, στις ίδιες βάσεις με τον Προσκοπισμό, αλλά προσαρμοσμένες στη φύση, το χαρακτήρα και τον προορισμό του κοριτσιού. Απ' την Αγγλία, ο Οδηγισμός διαδόθηκε στη Β. Αμερική και — στη συνέχεια — σε πολλές άλλες χώρες· στην Ελλάδα ξεκίνησε το 1932.

Σκοπός του Προσκοπισμού και του Οδηγισμού είναι: να καταστήσουν τους νέους και τις νέες «έτοιμους» για κάθε δυσκολία της ζωής, για να μπορούν, με τις δικές τους γνώσεις και ικανότητες, να αντεπεξέρχονται σε ηθικές και υλικές κακουχίες, σε εμπόδια και

στερήσεις· στοχεύουν να τους βοηθήσουν, για να γίνουν χρήσιμα μέλη της κοινωνίας.

Η ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΩΝ ΕΣΤΙΩΝ

Στην Αγγλία, πριν απ' το έργο των αδελφών Powell, παρουσιάστηκε μια άλλη κίνηση: των κοινοτικών εστιών — ένα άλλο είδος κοινωνικών οργανώσεων, που δημιούργησε η ιδιωτική πρωτοβουλία.

Το 1860 ένας νεαρός Άγγλος, που ζούσε στο Λονδίνο — ο Edward Denison — προσέφερε εθελοντικά τις υπηρεσίες του σε μια φιλανθρωπική οργάνωση αλλά δεν ένοιωθε αρκετή ικανοποίηση, παρέχοντας μόνο τροφή και ρούχα. Έτσι συνέλαβε μια ιδέα:

Αποφάσισε να μετοικήσει στο Stepney — μια φτωχή συνοικία του Λονδίνου — για να αντιληφθεί πώς θα μπορούσε να βοηθήσει σα γείτονας. Πραγματοποιώντας την απόφασή του αυτή, έγινε πρόδρομος της κίνησης των «κοινοτικών εστιών» ή του «σπιτιού της κοινότητας». Αρχισε να διδάσκει στους κατοίκους της συνοικίας: Θρησκευτικά, Ιστορία και Οικονομικά. Δεν τους έδινε πρόθυμα οικονομική βοήθεια· άκουγε με προσοχή τα προβλήματά τους και ασκούσε συμβουλευτική, προσπαθώντας να τους βοηθήσει ουσιαστικότερα στη βελτίωση της ζωής τους.

Σ' ένα δημοσίευσμά του, εφημερίδας της 7ης Αυγούστου 1867, μπορούμε να δούμε τον τρόπο που προσπάθησε να βοηθήσει, και να τον συγκρίνουμε με τις σύγχρονες αντιλήψεις της Κοινωνικής Εργασίας. Ο Denison έγραφε: «... Η γνώμη μου για τη σπουδαιότητα των υπηρεσιών, που ήρθα να προσφέρω εδώ, είναι απόλυτα δικαιολογημένη. Τώρα, όλα βρίσκονται σε κατάσταση εμβρύου αλλά το έμβρυο θα αναπτυχθεί. Τώρα διδάσκω μόνο σε νυχτερινό σχολείο και κάνω ό,τι είναι δυνατό για την περίθαλψη των αρρώστων, την ανακούφιση του πόνου παρακολουθώντας πώς εργάζονται οι αρμόδιες τοπικές Αρχές. Αύριο θα επισκεφτώ την Επιτροπή του Εργοταξίου και θα φροντίσω να μεταφερθεί στο Νοσοκομείο ένα άτομο, που θα 'πρεπε να είχε ήδη εισαχθεί. Θα πιέσω τον Υγειονομικό Επιθεωρητή να εφαρμόσει το σχετικό απαγορευτικό νόμο, γιατί σε μερικά σπίτια μένουν 8-10 άτομα σε κάθε δωμάτιο. Δεν είναι παράξενο πως, στο δρόμο που βρίσκονται αυτά τα σπίτια, επί μήνες υπήρχε

επιδημία ευλογιάς, οστρακιάς και τύφου...». Στο απόσπασμα αυτό μπορούμε να βρούμε το σπέρμα της Κοινωνικής Εργασίας με άτομα· επίσης μια προσπάθεια για επιμόρφωση και εκπαίδευση ενηλίκων, που σχετίζεται στενά με την Εργασία με ομάδες και την Εργασία με την κοινότητα.

Στην Αγγλία, το κίνημα της «κοινοτικής εστίας» βρήκε τον κύριο εκφραστή του στο πρόσωπο του κληρικού Canon Samuel Augustus Barnett, που είχε σπουδάσει Θεολογία στην Οξφόρδη. Το 1873 τοποθετήθηκε σε μια απ' τις πιο άθλιες συνοικίες του Ανατολικού Λονδίνου. Στο έργο του, του συμπαραστάθηκε η γυναίκα του Henrietta, που είχε συνεργαστεί — με την Octavia Hill — στην προσπάθεια να βελτιωθούν οι οικιστικές συνθήκες των φτωχών.

Οι Barnett, στην ενορία τους, βρήκαν τους περισσότερους ανθρώπους άνεργους και άρρωστους, που ζούσαν σε άθλιες κατοικίες. Πήγαν στα πανεπιστήμια και συζήτησαν τα προβλήματα των ανθρώπων αυτών, με τους σπουδαστές· τους κάλεσαν να πάνε να ζήσουν στη γειτονιά, για να αντιληφθούν από κοντά την κατάσταση και να βοηθήσουν σε θέματα παιδείας και πρόνοιας.

Ένας ενθουσιώδης φοιτητής, ο Arnold Toynbee, ανταποκρίθηκε στο κάλεσμα του κληρικού και πήγε να εργαστεί στη φτωχογειτονιά. Δημιούργησε πολύ καλές σχέσεις με τους κατοίκους και τους βοήθησε με διάφορους τρόπους. Δυστυχώς — προτού κλείσει τα τριάντα του χρόνια — το 1883 πέθανε από φυματίωση. Οι φίλοι του συγκέντρωσαν χρήματα και, το 1884, ίδρυσαν στο Λονδίνο το Toynbee Hall — την πρώτη κοινοτική εστία του κόσμου.

Πολλοί φοιτητές και πτυχιούχοι των πανεπιστημίων Cambridge και Oxford συνέχισαν να πηγαίνουν στην εστία αυτή, για να ζήσουν από κοντά και να σπουδάσουν τις συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων, με σκοπό να τους βοηθήσουν στη βελτίωση της ζωής τους· γι' αυτό και λεγόταν: “university settlement” (πανεπιστημιακή εστία). Οι διανοούμενοι αυτοί έζησαν με τους ανθρώπους της φτωχογειτονιάς, μελέτησαν τα προβλήματά τους και απέκτησαν βαθιά γνώση των αναγκών που είχαν. Εργάστηκαν μαζί με τους κατοίκους της περιοχής και δημιούργησαν πολλά και ποικίλα προγράμματα, τα οποία — με τον καιρό — εξελίχθηκαν σε προγράμματα εξειδικευμένων κοινωνικών οργανώσεων.

Στόχοι της πρώτης αυτής κοινοτικής εστίας, ήταν:

α) Η εκπαίδευση και πολιτιστική ανύψωση των κατοίκων.

β) Η σωστή πληροφόρηση των σπουδαστών — και των άλλων εθελοντών που έμεναν στην εστία — για τα προβλήματα των φτωχών και τις αναγκαίες κοινωνικές μεταρρυθμίσεις.

γ) Η ενημέρωση της κοινής γνώμης για τα προβλήματα υγείας, πρόνοιας και κοινωνικής νομοθεσίας.

Κύριος σκοπός της κίνησης αυτής ήταν: να φέρει σε επαφή τους μορφωμένους με τους κατοίκους της φτωχογειτονιάς, για αμοιβαία ωφέλεια.

Το Toynbee Hall βοήθησε τους κατοίκους όχι μόνο με μαθήματα για παιδιά και ενήλικες, αλλά και με πολλά προγράμματα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στην περιοχή. Ξεκίνησαν διάφορα προγράμματα, όπως:

α) Μαθήματα για αναλφάβητους.

β) Εκπαίδευση σε διάφορες τέχνες, για τους ανειδίκευτους και άνεργους.

γ) Ψυχαγωγία για όλες τις ηλικίες.

δ) Ομάδες νέων.

ε) Παιδικό σταθμό.

στ) Ομάδες για συζήτηση θεμάτων υγείας, διατροφής, ψυχαγωγίας, διαπαιδαγώγησης παιδιού.

ζ) Ομάδες φιλίας, όπου οι κατατρεγμένοι και οι αποδιωγμένοι απ' τη ζωή μπορούσαν να βρουν κάποιον, για να επικοινωνήσουν και να νιώσουν φιλικό ενδιαφέρον.

η) Πρόνοια για τους ηλικιωμένους, τους άπορους και άρρωστους.

Το έργο των εθελοντών δεν χαρακτήριζε η φιλόανθρωπη στάση του «δίδοντος»: κύριο χαρακτηριστικό του είχε την ανάπτυξη μιας σχέσης συνεργασίας, ανάμεσα σ' αυτούς που «δίνουν» και σ' εκείνους που «παίρνουν». Στην κίνηση της κοινοτικής εστίας επικρατούν οι αρχές:

Όλοι οι άνθρωποι — φτωχοί και πλούσιοι — έχουν δυνατότητες για προσωπική ανάπτυξη: συναισθηματική, πνευματική, κοινωνική και οικονομική.

Η κοινωνία έχει ευθύνη να προσφέρει ευκαιρίες σε όλους, για ν' αναπτύξουν τις δυνατότητές τους.

Οι υπηρεσίες, που προσφέρονται στις κοινοτικές εστίες, προο-

ρίζονται για τα λεγόμενα φυσιολογικά άτομα παρά για κείνους που έχουν ειδικά προβλήματα (ψυχασθένεια, παραβατική συμπεριφορά...). Κάθε πρόγραμμα προσφοράς υπηρεσιών εξαρτάται απ' τα ενδιαφέροντα και τις ικανότητες των προσώπων για τα οποία προορίζεται. Στην όλη κίνηση των κοινοτικών εστιών επικράτησε το δημοκρατικό πνεύμα: «να κάνεις κάτι με τους άλλους» — για την ατομική, ομαδική και κοινωνική βελτίωση — παραμερίζοντας την ολιγαρχική νοοτροπία: «να κάνεις κάτι για τους άλλους». Η κίνηση αυτή στοχεύει σ' όλα τα προβλήματα μιας συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής. Το ενδιαφέρον στρέφεται προς τις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες που έχει το άτομο-μέλος μιας ομάδας, με την οποία επιδιώκεται η δραστηριότητα για παραπέρα βελτίωση. Μπορεί να πραγματοποιηθούν ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις, με την εμπειρία, σκέψη και δράση του πληθυσμού μιας γειτονιάς, σε συνεργασία με παρόμοιες ομάδες άλλων περιοχών.

Οι πρωτεργάτες των κοινοτικών εστιών χρησιμοποίησαν κατάλληλες τεχνικές, για να αλληλοκινητοποιηθούν τα μέλη που συμμετείχαν στις ομάδες· επιδίωκαν να κατευθύνουν τους πόθους και τον ενθουσιασμό τους σε προγράμματα για μάθηση και άλλες εμπειρίες, που είχαν στερηθεί. Γενικότερα, στόχευαν να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής των ανθρώπων αυτών.

Στις ΗΠΑ, η ιδέα της κοινοτικής εστίας έφτασε απ' την Αγγλία· πέρασε στην αντίπερα ακτή του Ατλαντικού, όπως και η COS, η Εταιρεία Φιλανθρωπικής Οργάνωσης. Ο πρώτος που μετέφερε την οξφορδιανή αριστοκρατική-διανοουμενίστικη παράδοση, και προσπάθησε να την προσαρμόσει στα δημοκρατικά πλαίσια της Β. Αμερικής, ήταν ο Stanton Coint. Είχε την ευκαιρία να γνωρίσει, στο Λονδίνο, την εστία Toynbee Hall, στα πρώτα της βήματα. Το 1886 ίδρυσε στη Νέα Υόρκη την εστία «Εταιρεία της Γειτονιάς» (Neighbourhood Guild), τη μετέπειτα Πανεπιστημιακή Εστία (University Settlement). Κατά το αγγλικό πρότυπο, εθελοντές έμεναν μέσα στην Εστία και προσπαθούσαν να βοηθήσουν τους γείτονες με διάφορα προγράμματα, κυρίως όμως, με φιλικές σχέσεις — που ανέπτυσαν μαζί τους — και με τον τρόπο ζωής που ακολουθούσαν οι ίδιοι, οι εθελοντές.

Στις ΗΠΑ, η αρχική κίνηση των κοινοτικών εστιών, είχε στόχους:

α) Τη βοήθεια σε αναξιοπαθούντα άτομα,

β) Εκπαιδευτικά προγράμματα και

γ) Το «γειτονικό» ενδιαφέρον για όλη την περιοχή (: είναι το φιλόπολι - το πνεύμα που επικρατούσε στην ελληνική κλασική Αρχαιότητα).

Το Hull House είναι η πιο γνωστή εστία στις ΗΠΑ· ιδρύθηκε το 1889 στο Σικάγο, από την Jane Addams. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1889, δύο γυναίκες: η Jane Addams και η Ellen Gates Starr — φίλες απ' το Κολλέγιο Rockford, όπου σπούδαζαν — εγκαταστάθηκαν σ' ένα σπίτι, στο Σικάγο, κι έβαλαν σ' εφαρμογή το κοινωνικό σχέδιό τους. Ήταν το ξεκίνημα της κοινοτικής εστίας Hull House, που διατήρησε το όνομα του αρχικού ιδιοκτήτη του σπιτιού, Charles J. Hull. Το κτίριο αυτό βρίσκεται στη διασταύρωση των οδών Polk και Halsted, σε μια περιοχή του Σικάγου, όπου είχαν εγκατασταθεί πολλοί μετανάστες: Ιταλοί, Ρώσοι, Πολωνοεβραίοι, Ιρλανδοί, Γερμανοί, Έλληνες...

Τα αρχικά προγράμματα στο Hull House ήταν:

α) Παιδικός και βρεφονηπιακός σταθμός, για να βοηθήσει τις εργαζόμενες μητέρες,

β) Γραφείο για εξεύρεση εργασίας,

γ) Ωδείο και μαθήματα εικαστικών τεχνών (ζωγραφική, γλυπτική),

δ) Βιβλιοθήκη και καλλιτεχνική πινακοθήκη.

Πριν απ' το 1900, οι δραστηριότητες αυτής της κοινοτικής εστίας, περιλάμβαναν και:

α) Τη «Λέσχη Jane» — ένα αυτοδιαχειριζόμενο οικοτροφείο για εργαζόμενα κορίτσια,

β) Το πρώτο μικρό-ερασιτεχνικό θέατρο στη Β. Αμερική,

γ) Μουσείο εργασίας, που ήταν και τόπος συναντήσεων για συνδικαλιστικές ομάδες.

Το φωτεινό έργο της Jane Addams άπλωσε τη φήμη του και την επίδρασή του σ' όλο τον κόσμο. Τα προγράμματα του Hull House χάραξαν έναν καινούργιο δρόμο στην αναζήτηση καλύτερης ζωής.

Η εμφάνιση αυτού του κοινοτικού κέντρου συγκέντρωσε τη δραστηριότητα και άλλων μορφωμένων γυναικών. Οι γυναίκες αυτές, με την εμπειρία που απέκτησαν στη γειτονιά του Hull House, δημιούργησαν μια ισχυρή μεταρρυθμιστική κίνηση στον τομέα της

κοινωνικής πρόνοιας. Ανακινώντας διάφορα κοινωνικά προβλήματα, πέτυχαν να δημιουργηθούν αντίστοιχοι φορείς, για την κάλυψή τους:

- α) Η Ένωση για την προστασία των μεταναστών,
 - β) Η Εταιρεία προστασίας ανηλίκων,
 - γ) Γήπεδο για αθλοπαιδιές — το πρώτο που λειτούργησε στο Σικάγο,
 - δ) Η Επιτροπή για την εργασία των παιδιών.
 - ε) Η πολιτεία του Illinois καθιέρωσε το Δικαστήριο Ανηλίκων και το 1893 έλαβε διάφορα νομοθετικά μέτρα:
- 1) Τον πρώτο νόμο «περί εργοστασίων», που απαγόρευε την εργασία των ανηλίκων,
 - 2) Τον καθορισμό του δώρου για την εργασία των γυναικών, και
 - 3) Τη δημιουργία του θεσμού των επιθεωρητών εργασίας.

Η κίνηση για την προστασία της παιδικής ηλικίας, που ξεκίνησε απ' το Hull House, βρήκε ανταπόκριση σ' όλη τη Β. Αμερική: Το 1903 θεσπίστηκε ομοσπονδιακός νόμος, που ρύθμιζε τα της εργασίας των παιδιών· το 1912 δημιουργήθηκε ειδική Υπηρεσία για την προστασία της παιδικής ηλικίας (U.S. Children's Bureau).

ΤΑ ΚΟΙΝΟΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κατά την έκφραση της Jane Addams, η βασική αρχή στην κίνηση των κοινοτικών εστιών, ήταν: η πίστη στον άνθρωπο και την αδελφοσύνη. Οι κοινοτικές εστίες στηρίχτηκαν: στην επιθυμία των ανθρώπων να ερμηνεύσουν τη Δημοκρατία με κοινωνικούς όρους και στην παρόρμησή τους να επιτύχουν κοινωνική πρόοδο, επίσης στην επιδίωξη — του ανθρωπιστικού ρεύματος — να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής. Η κίνηση των κοινοτικών εστιών αποτελεί μια προσπάθεια για τη λύση των κοινωνικών προβλημάτων, που δημιουργούν οι συνθήκες της σύγχρονης ζωής — ιδιαίτερα στη μεγαλούπολη. Τα προβλήματα αυτά δεν περιορίζονται σ' ένα μέρος της πόλης, επιδρούν σε ευρύτερη έκταση και αντανakλούν σ' όλο τον πληθυσμό της περιοχής.

Έχει περάσει ένας αιώνας από τότε που ο Denison εγκαταστάθηκε στο Ανατολικό Λονδίνο· ήταν ο «πρώτος άποικος» στη φτωχογειτονιά· το παράδειγμά του — που ακολούθησαν πολλοί — οδή-

γησε στην παγκόσμια κίνηση των κοινοτικών εστιών. Σήμερα λειτουργούν σε πολλά μέρη του κόσμου τέτοιες κοινωνικές οργανώσεις, με διαφορετικές ονομασίες:

Κοινοτική Εστία - Settlement House

Κοινοτικό Κέντρο - Community Center

Σπίτι για όλους - Maison pour tous (Γαλλία)

Σπίτι της Γειτονιάς - Neighbourhood House

Κέντρο της Γειτονιάς - Neighbourhood Center

Σύνδεσμος της Γειτονιάς - Neighbourhood Association

Τα προγράμματα των κοινοτικών κέντρων είναι ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες και ανάγκες· απευθύνονται: στα παιδιά και τη νεολαία, στους ενήλικες και την τρίτη ηλικία — μ' άλλα λόγια — σ' όλους τους ανθρώπους που κινδυνεύουν ν' αφανιστούν απ' το στρόβιλο της σύγχρονης ζωής, στα μεγάλα αστικά κέντρα. Οι κοινοτικές εστίες βοήθησαν τους μετανάστες να προσαρμοστούν στη νέα χώρα που βρέθηκαν, καταπολέμησαν τη φτώχεια και την αγραμματοσύνη, προσέφεραν δυνατότητες για προσωπική ανάπτυξη και ψυχαγωγία (προγράμματα για λογοτεχνία, χειροτεχνία, ζωγραφική, μουσική, θέατρο...), έδωσαν ευκαιρίες για την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων και την ικανοποίηση από κοινή-κοινωνική δράση και προσφορά υπηρεσιών στην κοινότητα· συνέβαλαν για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις. Πολλά προγράμματα, που ξεκίνησαν απ' τις κοινοτικές εστίες, εξελίχθηκαν σε ανεξάρτητες κοινωνικές οργανώσεις, όπως: βρεφικοί και παιδικοί σταθμοί, νηπιαγωγεία, παιδικές χαρές, λαϊκά ιατρεία και κέντρα ψυχικής υγιεινής, προγράμματα για την εκπαίδευση ενηλίκων και τη λαϊκή επιμόρφωση.

Στην κοινοτική εστία, η καθημερινή επαφή με τους κατοίκους της περιοχής βοήθησε τα στελέχη να κατανοήσουν τα προβλήματα των ανθρώπων αυτών και να διατυπώσουν διεκδικήσεις, που οδήγησαν σε κοινωνικές μεταρρυθμίσεις, όπως: την κατάργηση της εργασίας των ανηλίκων, τη βελτίωση της αμοιβής και των συνθηκών εργασίας, το θεσμό της κοινωνικής ασφάλισης και γενικότερα την προστασία του ατόμου και της οικογένειας. Το έργο — στις κοινοτικές εστίες — ακολούθησε μια συνεχή - εξελικτική διαδικασία, που στηρίχθηκε στη στενή επικοινωνία με το κοινό: Κύριους στόχους αποτέλεσαν η κατανόηση και η συνεργατική δράση όλων των παραγόντων της κοινότητας, για καλύτερες συνθήκες ζωής (οικισμού,

υγείας, παιδείας, ψυχαγωγίας...). Η κοινοτική εστία διερμήνευσε τα προβλήματα των κατοίκων της κοινότητας στο ευρύτερο κοινό· βοήθησε τον πληθυσμό της να αξιοποιήσει τα διαθέσιμα μέσα· συνέβαλε σημαντικά στην εκπαίδευση στελεχών της παιδείας και της κοινωνικής εργασίας (ιδιαίτερα στην εργασία με ομάδες και με την κοινότητα).

Μια διεθνής συνεργασία αναπτύχθηκε μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο· οι εργαζόμενοι σε κοινοτικές εστίες (ή κέντρα) διαφόρων χωρών, άρχισαν να επικοινωνούν μεταξύ τους. Οι επαφές αυτές οδήγησαν στην 1η Διεθνή Συνδιάσκεψη, που έγινε το 1922 στο Λονδίνο. Εκεί μπήκαν οι βάσεις για να ιδρυθεί — το 1926 — η Διεθνής Ένωση Κοινοτικών Εστίων. Σήμερα, χιλιάδες κοινοτικά κέντρα σ' όλο τον κόσμο — με διάφορα προγράμματα — προσπαθούν να βοηθήσουν τους ανθρώπους για μια καλύτερη ζωή. Στην εποχή μας, ένα χαρακτηριστικό — που συναντάμε όλο και περισσότερο σε κοινοτικά κέντρα — είναι: η συμμετοχή των μελών στη διοίκηση και τον προγραμματισμό των υπηρεσιών που προσφέρει το «κέντρο».

Τα κοινοτικά κέντρα εξακολουθούν να προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες· και σήμερα — με την τεχνολογική εξέλιξη — οι κοινότητες αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα. Τη βάση του κοινοτικού κέντρου αποτελεί το ευέλικτο πρόγραμμά του, που μπορεί να διαμορφωθεί ανάλογα με τις ανάγκες των κατοίκων της περιοχής· αυτό του δίνει τη δυνατότητα να προσαρμόζει τις υπηρεσίες του σε κάθε τόπο και χρόνο. Το κοινοτικό κέντρο θα εξακολουθήσει να αποτελεί σημαντική κοινωνική οργάνωση, όσο καταφέρνει να συλλαμβάνει και να εκφράζει τον παλμό της ζωής στην κοινότητα.